

בנות צלפחד: צדק ופמיניזם

נסו לדמיין מצב בו אישה רצה לתפקיד הרב הראשי או לתפקיד הרמטכ"ל. קשה? ומה אם נחזור 5000 שנה לאחור לתקופה בה שבטי ישראל התנחלו בארץ ונסה לדמיין נשים המנסות לתבוע זכויות שבמובהק נועדו לגברים בלבד? ...

אחד הסיפורים המרתקים בתנ"ך הוא סיפורן של חמש בנות צלפחד אשר יצרו תקדים חוקי ושעל שם סבן נקרא עמק חפר: "א ותקרבנה בנות צלפחד בן-חפר בן-גלעד בן-מכיר בן-מנשה למשפחת מנשה בן-יוסף; ואלה שמות בנותיו - מחלה נעה וחקלה ומלקה ותרצה. ב ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל-העדה פתח אהל-מועד לאמר. ג אבינו מת במדבר, והוא לא-היה בתוך העדה הנועדים על-ה' בעדת-קרח, כי-בחסאו מת ובנים לא-היו לו. ד למה יגרע שם-אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן? תנה-לנו אחזה בתוך אחי אבינו. ה ויקרב משה את-משפטן לפני ה'. ו ויאמר ה' אל-משה לאמר: ז כן בנות צלפחד דברת - נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם" במדבר, פרק כז, פסוקים א-יא בכדי להבין את הרקע, נזכיר כי בין ראשי בתי האב ביציאת מצרים, היה ראש בית אב אחד חריג – צלפחד בן חפר. שלשה דברים מיוחדים היו בצלפחד:

- א. האישה היה גם ראש בית אב וגם בנו של חפר, שהוא עצמו היה ראש בית אב אחר ביציאת מצרים;
- ב. צלפחד לא חטא בחטא המרגלים (כלומר לא השמיץ את הארץ), ועל כן ראוי היה להיות ראש בית אב בכניסה לארץ;
- ג. לצלפחד לא היו לו בנים, אלא בנות בלבד.

תל חפר

צלפחד, היה ראוי לקבל את חלקו כראש בית אב ביציאת מצרים, וכן כיורש של חפר בכניסה לארץ. נחלות אלו היה צלפחד צריך להנחיל לבני בית צלפחד, ולבני בית חפר אשר נלוו אליו. דה עקא, צלפחד מת במדבר ולא הותיר אחריו בנים, כי אם בנות בלבד; לפיכך, כאשר מת צלפחד, התפרק בית אב זה, וכל בני ביתו עברו לאחיו או ליורשי נחלתו האחרים. שורשי הבעיה של בנות צלפחד נעוצים בחוקי הירושה המקראיים המכירים רק ביורשים ממין זכר ומחשיבים רק אותם כיורשי הנחלה וכממשיכי המשפחה (בגלל הקשר ההדוק בין המשפחה לנחלתה במסגרת השבט, מוחזרות הנחלות לבעליהן המקוריים, וכך גם אפשר להבין את דברי נבות לאחאב: "חלילה לי מה' מתתי את-נחלת אבותיי לך"). כשהבן יורש את אביו, נשארת הנחלה ברשות המשפחה והשבט, בעוד הבת מסתפחת אל משפחת בעלה וממילא אל נחלתו.

במקרה של בנות צלפחד התנגשות בין שני עקרונות: האחד- רק בנים יורשים נחלות; השני- הזכות להקים את שם המת על נחלתו. בהעלותן לפני משה את התביעה "תנה-לנו אחזה בתוך אחי אבינו" (במדבר כז, ד) לא טענו בנות צלפחד לשינוי ההלכה או לביטולו של עיקרון, אלא לדיון בשאלה איזה משני עקרונות אלה יש להעדיף כשהם מתנגשים.

משה מבין כי השאלה כבדת משקל ומעביר אותה מיד לערכאה העליונה ביותר- אלוהים: "ויקרב משה את-משפטן לפני ה'" תשובת אלוהים היא חד משמעית: "כן בנות צלפחד דברת - נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם" **למעשה האל מכריע ומורה למשה לתת להן את מבוקשתן.**

למרות שאלוהים אמר את דברו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר ובן מנשה, חוששים מכך שבנות צלפחד, שהותר להן לרשת, תינשאנה לגברים שלא משבטן ותגרומנה לאיבוד הנחלה: "א ויקרבו ראשי האבות, למשפחת בני-גלעד בן-מכיר בן-

מְנִשָּׁה--מִמְשַׁפְּחֹת, בְּנֵי יוֹסֵף; וַיְדַבְּרוּ לְפָנַי מִשָּׁה, וְלְפָנַי הַנְּשָׂאִים--רָאשֵׁי אֲבוֹת, לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. **ב** וַיֹּאמְרוּ, אֶת-אֲדֹנָי צִוָּה יְהוָה, לְתַת אֶת-הָאָרֶץ בְּנִחְלָה בְּגוֹרָל, לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל; וְאֲדֹנָי, צִוָּה בִּיהוָה, לְתַת אֶת-נִחְלַת צֶלְפָּחַד אָחִינוּ, לְבְנֹתָיו. **ג** וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שְׁבֹטֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, לְנָשִׁים, וְנִגְרָעָה נִחְלַתָּן מִנִּחְלַת אֲבֹתָיו, וְנוֹסַף עַל נִחְלַת הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם; וּמִגְרָל נִחְלַתָּנוּ, יִגְרַע. **ד** וְאִם-יִהְיֶה הַיָּבֵל, לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנוֹסְפָה נִחְלַתָּן, עַל נִחְלַת הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם; וּמִנִּחְלַת מִטָּה אֲבֹתָיו, יִגְרַע נִחְלַתָּן" (במדבר לו, א-ד)

תשובת משה, היא מניפולציה על תשובתו של אלוהים- הוא קובע שעל בנות צלפחד להינשא לגברים מבני שבטן בלבד: "ה' וַיֹּצֵא מִשָּׁה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַל-פִּי יְהוָה לֵאמֹר: כֵּן מִטָּה בְנֵי-יוֹסֵף, דְּבָרִים. וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה, לְבָנוֹת צֶלְפָּחַד לֵאמֹר, לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם, תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים: אַךְ, לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיהֶם--תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים. ז' וְלֹא-תִסָּב נִחְלָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּטָּה אֶל-מִטָּה: כִּי אִישׁ, בְּנִחְלַת מִטָּה אֲבֹתָיו, יִדְבְּקוּ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ח וְכָל-בַּת יִרְשֶׁת נִחְלָה, מִמִּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיהָ, תִּהְיֶה לְאִשָּׁה: לְמַעַן, יִרְשׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, אִישׁ, נִחְלַת אֲבֹתָיו. ט וְלֹא-תִסָּב נִחְלָה מִמִּטָּה, לְמִטָּה אֲחֵרָה: כִּי-אִישׁ, בְּנִחְלַתָּנוּ, יִדְבְּקוּ, מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל." בכך מקיים, לכאורה, משה, את צו השם- בנות צלפחד מקבלות את הנחלה- אך שומר על הנחלה בתוך השבט. טיעון של בנות צלפחד היה ברור: העדפת זכות הקמת שם המת על נחלתו על פני עיקרון של הירושה לזכרים בלבד. תשובת האל מוכיחה שגם בעיניו גובר עיקרון קדושת המשפחה והנחלה על פני עיקרון ירושת הבנים. ההיגיון האנושי הנשי התקבל כחוק לדורות המחייב את כלל ישראל.

הבנת עוצמת ועומק משמעות הפרשה תצא חסרה, אם לא נבחן את רקע האירועים שקדמו לפרשה. בשנותיהם האחרונות במדבר, טלטלו אירועים קשים את בני ישראל, והעכירו את האווירה בקרב המחנה. הדרך הארוכה והקשיים שנתלו עליה בהליכה במדבר המעיטו את האמונה בהתממשות החזון של כניסת העם לארץ ישראל, חזון שנראה רחוק ולא מציאותי, וגרמו להתרבות התלונות והניסיונות לשוב מצרימה. חטא המרגלים והוצאת דיבתה של הארץ רעה השפיעו על המורל הלאומי וככל הנראה נטעו פחדים בלב העם. התקוממותם של קורח ועדתו הטילה ספק במנהיגותו האולטימטיבית של משה, ומעל לכל, זה עתה זנה העם לבנות מואב ונצמד לבעל פעור, ועל כך הוכה מכה קשה במותם של עשרים וארבע אלף במגפה. אין ספק אפוא ששררו בעם דכור ומבוכה. באווירה קשה זו של קוצר רוח, ספקות וייאוש הייתה התביעה לנחלה בארץ המובטחת, שעדיין לא נראתה באופק, בחינת הבעת אמון גלויה במשה ובחזון שלו. כנגד התחושה הרווחת של מאיסה בארץ מבקשות בנות צלפחד לקבל בה אחוזה. הבעת הרצון להיאחז בארץ ולקבל בה נחלה, ולהיות חלק ממנה פירושו להאמין בטובה עוד לפני הכניסה אליה, ועל כן היה בה כדי להפיח רוח חדשה בעם ולהזקיף את קומתו. על כך זוכות בנות צלפחד בשבחייהם של חז"ל, ולא עוד אלא שבזכותן מרעיפים חז"ל שבחים על כל נשות ישראל ומדגישים את יתרונן על פני הגברים הן במצרים והן לאורך כל הדרך במדבר, ועל כך אף נאמר: "בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים".

נשים רבות בתנ"ך- גם דמויות מפתח לא אוזכרו בשמן, אלא בכינוי מזהה; בין אלה נמנה את אשת מנוח, בת יפתח, האישה הגדולה משונם, האישה מתקוע, האישה החכמה מאבל בית מעכה, ועוד. מדוע זכו דווקא בנות צלפחד ששמן? קראו את הַדְרָשׁ הַבַּא: כאשר התקרבו הבנות זו לזו וסיפרו האחת לשנייה את הסיפור שלהן הועצמו' ונדעו לעצמן ולנו בשמותיהן. לפיכך ממשיכה התורה עוד באותו פסוק "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו..." כלומר, בתחילה היו בנות צלפחד נעלמות ונאלמות, נשים ללא שמות, הידועות רק בתואר "בנותיו של..."; רק לאחר שנתקרבו תועדו בשמותיהן. אין כאן התלכדות של כמה נשים שכל אחת מן הדמויות מתבטלת לטובת העניין הכללי, אלא התקרבות של נשים האחת לשנייה, שבאמצעותה כל אחת מהנשים מועצמת ומקבלת שם. "וְתִקְרַבְנָה בְּנוֹת צֶלְפָּחַד... וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו..." מדוע נקראו בתחילה "בנות צלפחד" ורק אחר כך בשמותיהן? על שם צלפחד שהיו בהן בתחילה. שבתחילה היו בצל אביהן, ופחדו לשאת את ראשן. משנתקרבו האחיות זו לזו, נתעצמו ונדעו בשמותיהן, שנאמר: ' א וְתִקְרַבְנָה בְּנוֹת צֶלְפָּחַד... וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו - מִחְלָה נְעָה וְחִגְלָה וּמְלִכָה וְתַרְצָה". על שם חגלה, נקרא מושב בעמק חפר; השם מוכר לנו ממפעל חגלה, יצרן נייר טואלט, מגבות ומוצרי נייר. על שם תרצה הוקמה עיר בתקופת המקרא; כיום יש את תל תרצה הנמצא כ-11 ק"מ צפונית מזרחית לשכם. העיר שימשה במשך תקופה מסוימת כבירת ממלכת ישראל; על שמה נקרא גם נחל תרצה, הגדול בנחלים המנקזים את מזרח השומרון.

נשים רבות משתוקקות ללמוד תורה ברמה גבוהה, וחשות השפלה כשמשיעיים להן אמירות חז"ל כמו "נשים דעתן קלה" או "יישרפו דברי תורה ואל יינתנו לנשים". רבות חשות חוסר נעימות לעמוד שעות בשמחת תורה ולהביט בגברים רוקדים, והיו רוצות ליטול חלק פעיל בטקסים דתיים. בנות צלפחד היוו ומהוות מודל לנשים רבות בכל הדורות. הן מודל לנשים פעילות באופן רדיקלי למען קידום מעמדן של נשים, משום שהיו אסרטיביות, גילו אומץ לב והעזו לבקש מעל ומעבר למה שניתן היה לצפות שיינתן לנשים בדרך. הן פנו לערכאות הגבוהות ביותר בתקופתן, ואף זכו ל"גושפנקא אלוהית" לדרישותיהן; לולא הגבר שנדרש להעביר את פסק דינו של האל, המסר יכול היה להיות חד משמעי וברור הרבה יותר.

קקון – קרבות סכינים

במזרח עמק חפר, בין הישובים גן יאשיה ואמץ, נמצא המבצר החרב קקון. מהגבעה המתנשאת לגובה 52 מטר נפרש נוף נפלא של מרחבי מזרח השרון ומורדות השומרון. נתיבי התנועה הקדומים והגבעה השולטת הם שהכתיבו את ההתיישבות כאן כבר מתקופות קדומות וההתיישבות הראשונה במקום הייתה כבר בתקופה הכנענית (לפני כארבעת אלפים שנה). בתקופה הרומית (לפני כאלפיים שנה), עמד האתר בסמוך לנתיב התחבורה בין העיר הגדולה קיסריה לבין נאפוליס (שכם) ממזרח ובין לאנטיפטריס מדרום.

עיקר השרידים הנראים כיום הם מן התקופה הצלבנית (שהחלה לפני כתשע מאות שנים). תעודות מאותה תקופה מספרות על הישוב שנקראה "קאקו" ועל משפחת אצילים מרזנות קיסריה הנושאת את השם "דה-קקון". אנו רואים כאן שרידי מגדל צלבני בן שתי קומות. אבנים עם סיתות שוליים מרכיבות את הקירות העבים ובהם משולבים פריטי בניה קדומים יותר - כנראה מהתקופה הרומית. האחריות על המקום הייתה של מסדר האבירים הטמפלרים שהגנו על עולי הרגל.

בשנת 1260 נכבשה קאקון בידי הסולטאן הממלוכי ביברס, שהורה על שיקומה. המצודה הצלבנית שופצה, הכנסייה במקום הפכה למסגד, השווקים הוקמו מחדש, והכפר הפך להיות מרכז מסחרי. ביברס עודד הגירה אל המקום, כדי לעשותו תחליף לערי החוף ההרוסות קיסריה וארסוף. הכפר שימש תחנה על הדרך הראשית דמשק-מצרים, ובין השנים 1311-1320 נבנה בו ח'אן (פונדק דרכים), בפקודת מושל עזה.

בתחילת המאה ה-16 עבר הכפר לשלטון האימפריה העות'מאנית ובמסגרת החלוקה האדמיניסטרטיבית החדשה שימשה קאקון כבירת נפה במסגרת מחוז נאבלס (שכם). ב-1596 מנתה אוכלוסייתה 127 תושבים. בח'אן, שנבנה מחדש, נעשה שימוש במשך התקופה העות'מאנית, והייתה בו תחנה לגביית מס דרכים. במהלך התקופה בוצעו בח'אן ובמצודה שינויים, ובין היתר נפרצו בו חרכים לירי של נשק חם.

בשנת 1799 הגיע לארץ נפוליאון למסע מלחמה מתועד היטב בדרכו ממצרים דרך יפו לכיוון עכו. במפות צרפתיות מאותה תקופה מופיע הכפר קקון ומצפונו סימון הקרב.

קצינים בצבאו יזמו הסטת כוחותיו מזרחה לטפל באויב מאזור שכם. אף כי העימות הסתיים בניצחון צרפתי, לא היה הדבר לרצונו של המצביא המהולל שכונה את המבצע "אוילי וחסר תועלת בו הוקרבו ללא צורך מספר אנשים אמיצים". להסברים כי אנשי ההרים התגרו בצרפתים והיה צורך לחנך את האספסוף ענה "אנחנו לא במצב בו אנו יכולים לשחק את השחץ". נפוליאון המשיך לעכו אך לא יכל לה ועזב את הארץ מובס.

בשנות ה-30 של המאה ה-19 נהרס הכפר בידי צבא איבריהים פשה המצרי וכעבור זמן יושב על ידי מהגרים מצריים ובני כפרים סמוכים. הכפר נודע במיוחד בשל "אבטיחי קקון" הנפלאים: גדולים ומתוקים שגדלו רק על מי טללים ולא על השקיה. אבטיחים אלה היו נאספים בערימות ענק, מועמסים על דבשות הגמלים, ויורדים למינת אבו-זבורה, המפרצון שבשפך נחל אלכסנדר. בסוף המאה ה-19 קאקון היה כפר גדול הבנוי בראש גבעה סביב המצודה הצלבנית-ממלוכית. הבתים, שנבנו מאבן ומבוץ, היו פזורים על הגבעה. מנהיג הכפר היה השיח' אבו הנטש ששלט בכל האזור וגבה "דמי מעבר" מן העוברים והשבים. בסוף המאה התשע עשרה, הטיל עבד אל לטיף אבו-הנטש, השייח' של קאקון, את מוראו על כל האזור ושלט שלטון בלתי מוגבל על הדרך בין חיפה ליפו. עוברי הדרך היו נוהגים לשלם לו מס מעבר. הוא התבלט כאחד משרידי הפיאודלים בארץ. החל מראשית חידוש ההתיישבות הציונית בסוף המאה ה-19 היה קקון כפר שהצטיין בעוונותו. יחסים קשים במיוחד היו בין הכפר לבני חדרה.

אבו-הנטש ואנשיו שמשו כשומרי המושבה אך כאשר עבר התפקיד לאגודת "השומר" החלו התנכלויות בלתי פוסקות לאנשי חדרה. אנשי קקון פנו אל המושל הצבאי הטורקי בטול כרם וטענו כי יהודי חדרה ביושבם על שפת הים, מוכרים חיטה לאנשות מלחמה אנגליות. אבו-הנטש ניסה לשכנע במכות ובאימים עגלונים ופועלים ערבים שעבדו במושבה להעיד כי גם הם כי ראו זאת, אלא שאלו לא שתפו פעולה ואף התלוננו בפני המושל של שכם. 13 צעירים יהודיים מבני המושבה נעצרו ונשלחו למשפט צבאי בירושלים, אך שוחררו ונשלחו חזרה לביתם לאחר שנתגלתה האמת, עוד בטרם הגיעו לירושלים. במאורעות תרפ"א (1921) תקפו פורעים ערביים את חדרה ולא תופתעו לשמוע כי בראש המתנקשים עמד אויבה הוותיק. בעקבות התקפה זו הוטל על קקון עונש קיבוצי בסך אלף לירות מצריות. גם במאורעות המרד הערבי בשנים 1936-1939 עלתה קקון פעמים רבות לכותרות בשל פעילות טרור, פגיעה במסילת הברזל, בעמודי חשמל, בתי פרדס ופרדסים. בשנות ה-30 וה-40 של המאה הקודמת רכשו יהושע חנקין והקק"ל אדמות בסמוך לכפר, ובשנת 1945 עלה לקרקע קיבוץ המעפיל כשני קילומטרים מקקון.

האנדרטה לזכר נופלי חטיבת אלכסנדרוני למרגלות קקון

בשלהי מאי 1948 התבססו כוחות עיראקים של יחידה צבאית מגדוד "חטין" של צבא ההצלה של קאוקג'י העיראקי, בצפון הכפר, וקקון הפכה להיות נקודת משען קדמית של המשולש שכם-ג'נין-טול כרם. קיבוץ המעפיל השכן היווה בסיס לכוחות צה"ל ומאז התקפת הערבים עליו במרס 1948 הייתה התנועה במשק מסוכנת. ההחלטה על כיבוש קקון התקבלה על מנת להיערך כנגד שאיפות ביתור המדינה בידי צבאות ערב הסדירים ולהסיר האיום מקיבוץ המעפיל וישובה מזרח עמק חפר. לאחר כמה התקפות והתקפות נגד, בלילה שבין 4 ל- 5 ביוני 1948, התקיימה הפעולה הישראלית המכרעת בידי גדוד 33 של חטיבת "אלכסנדרוני" וכוחות מסייעים: שתי פלוגות יועדו לכבוש את הכפר בתנועת מלקחיים ופלוגה נוספת מיקשה דרכים למניעת הגעת תגבורת. בכפר התחולל קרב עקוב מדם שהגיע לכדי קרב מגע הכולל שימוש בסכינים ובקתות רובים. בשעות הערב נפסקו התקפות-הנגד, והעיראקים הכירו בנפילת הכפר. הקרב על קקון היווה נקודת מפנה באזור וכוחות עיראקיים לא ערכו עוד התקפות על היישוב היהודי וצה"ל באזור השרון. סכנת ביתור המדינה הוסרה. מהלך הקרב נהרגו 16 לוחמים מ"אלכסנדרוני" וככל הנראה גדוד עיראקי שלם והעיתון "ניו יורק טיימס" כינה את הקרב בקקון "אחד העקובים מדם עד לרגע זה". במכתב המרגש שנמצא בבגדיו של משה צוויגנבלום- "הטרומפלדור של קקון"- לאחר מותו, ונכתב על ידו כחודש לפני שנפל כאן נכתב: "אני כותב לכם את הדברים האלה ברגעים שהם אולי הם האחרונים בחיי. דבר אחד אני יכול להבטיחכם. רגעים אלה אינם עוברים עלי בכל פחד... אל תצטערו ותזכו לראות בפריחתה של מולדתנו המשוחררת".

בשנת 1949 הוקמו על האדמות החקלאיות של הכפר המושבים גן יאשיה, אמץ ועולש. ב-1950 הוקם המושב חניאל. בשנת 1951 הוקמה באזור הכפר מעברת יכון שנקראה גם מעברת קקון, בשנת 1952 שונה שם המקום ל"יון" בשנת 1964 פורקה המעברה ובמקום נמצא כיום מרכז אזורי. למרגלות הגבעה האנדרטה המרשימה לזכר נופלי הקרב. בשנים הבאות פוצצו רוב בתי הכפר הנטוש, מחשש שימשו מסתור למסתננים. כיום, מעבר למשוכות צבר פראי, חורבות המבצר ושרידי המבנים הממלוכיים סביבו, כמעט שלא נשארו שרידים מהכפר.

חורבת בורגתה- ישוב שומרוני

זה הקיר שסימן לי בעת חזרות מאימוני טיסה כי אנו קרובים למנחת תנובות וכי עלי לדווח "תנובות HOTEL TANGO ZULU מצטרף למערבית מצפון"; עד היום קיר זה מוציא ממני את הסיסמה באופן אוטומטי ואז אני מיד מתקן "HOTEL INDIA XRAY"... כולה קיר אבנים עתיק! בעבר הרחוק היה זה כפר קטן, שאחר כך התיישבו בו שומרונים ובתקופה הצלבנית נוספה לו מצודה. כמה שמות הוצמדו לחורבה שאין איש היודע אל נכון מתי נבנתה: אלבורג' אלאחמר (המגדל האדום), בורג' אלעטוט (המגדל הסדוק), ברקתא, חורבת בורגתא, ח'רבת אלבורג' (חורבת המגדל), טוריס רוביאה (מגדל אדום), טור רוז' (שוב, מגדל אדום). יכול להיות שנעלמו ממני עוד כמה שמות, אבל גם מה שיש כאן, הוא די והותר לשרידי קיר אבנים.

סיפורו של המקום התחיל ככל הנראה אי שם לפני יותר מ-3,000 שנה, כאשר יישוב קטן של חקלאים התנחל על גבעה נמוכה למדי, אבל עם מבט יפהפה על לבו של השרון, אשר ללא ספק, בדומה להיום, היה לח ומהביל. יושבי הגבעה נהנו מאדמות החמרה שאפשרו להם לגדל את דגניהם ופירותיהם וירקותיהם. לפי שאנחנו מכירים את סוג החקלאות העתיקה, אפשר בהחלט להעניק לעלובי החיים האלה גם פרה או שתיים, חמור מרוט לשאת את משאות אדוניו אל השוק בטור כרמא השומרנית (היא טול-כרם של ימינו). לא היינו נדרשים למקום עלוב וחסר תואר והדר זה, שעשרות כמותו היו בוודאי פזורים ברחבי השרון, אלמלא יצא עליו חרונם של חז"ל, שגילו כי שוכניו לא היו יהודים, אלא ישראלים אחרים – שומרונים – מוכרי יין. היות שחז"ל לא אהבו את השומרונים, ואף גידפו אותם כ"גרי עריות", "כותים" וכיו"ב כינוי גנאי, מיד ניסחו את הפסוק "יין של ברקתא אסור מפני כפר פרשאי" (בבלי עבודה זרה לא' א'), ובמקום אחר נאסר היין מפני קרבתה של בורגתא לבירת סוריקה (ירושלמי שם ד'-מד' ע"ד), שכאילו נוכחותם של נוכרים בשכנותה עושה את יינה של ברקתא ליין נסך (יין שהוקדש לעבודה זרה ולכן אסור בשתייה). ידוע שיישובים של נוכרים – קודם לכן עכו"מ ואחר כך נוצרים כשרים – ושל שומרונים, היו סמוכים זה אצל זה בשרון עד אחרי הכיבוש הערבי במאה השביעית. שומרונים רבים נאסו לאַקְסָלֶם בדורות שחלפו ויישובים רבים נמחו מעל פני האדמה או שינו את שמם. והנה כאן, בסביבת הפרדסים ההולכים ונכחדים מגבעות השרון, נמצאים משקעים של מושאי אותה שנה, יהודית כל כך, לזר ולשונה. כ-6 ק"מ ממערב לטול-כרם נמצאו שרידי חורבה עלובה, ששמה הערבי, א-זרקה, שימר אולי את זכרה של סוריקה. ליד ניצני עוז, ממערב לאותה טול-כרם, נמצאו שרידים עלובים לא פחות של חורבת אלפאריסיה, היא אולי כפר פרשאי.

הצלבני האדום

יהיו המקומות אשר יהיו, אין כמעט חולק על כך שבורגתא (ברקתא), יישוב ה"כותים", היא ח'רבת אלבורג', שבקיר ההרוס המתנשא ממנה התחלתי את הדברים.

בתקופת מלחמות הצלבנים הייתה הארץ מרושתת בדרכים מוגנות ומבוצרות, אשר חיברו בין יישובי הצלבנים לאורך החוף לבין אלו שבהרים, בלב הארץ. בין המבצרים היו גדולים כמו זה של לטרון או בבית גוברין, והיו מגדלי שמירה בצורים וחסונים, אשר נבנו בסגנון שבו בנו הנורמניים את מגדליהם באירופה. מגדל "נורמני" אחד מני רבים עמד כאן, על מה שהייתה העיירה השומרנית בורגתא. שמו, "האדום", בכל השפות שדיברו בסביבתו, נגזר אולי מהגוון של האדמה הטובה סביבו. תפקידו היה להגן בוודאי על ההולכים בדרך שבין קסטלום רוג'רי לנגוברדי, היא אם-ח'אלד, היא נתניה, לבין המצודה בקלאנסווה, היא קלאנסווה. כל מצודות החלק הזה של השרון היו שייכות לרוזן שישב בקיסריה ונהנה ממנעמי החיים, עד שנאלץ לצאת ולהקיז דמים בפקודת אדוניו, מלך ירושלים. באשר ל"אדומה" הזו, אין אנו יודעים אלא שבראשיתה, במאה ה-12, השתייכה לאבירים הטמפלרים, ואחר כך, בשל מהפכים שונים שחלו בממלכת הצלבנים בארץ ישראל, לא העלתה עוד את מסיה לקיסריה אלא לכנסיית "מריה לטינה" בירושלים (שרידיה נמצאים היום בשולי הרובע היהודי). לא חלף זמן רב, ובערך ממחצית המאה ה-13 הייתה המצודה כבר חלק מנכסיו של המסדר הצלבני ההוספיטלרי.

עיטור באולם הסעודה האחרונה מעל קבר דוד הקרבת הלב למען הצלת הבנים

השקנאי אוהב אורגיות ונותן את הלב

השקנאי הנו עוף גדול וכבד. הוא מגיע לגודל של כ 160 ס"מ ולמשקל של 14 ק"ג. שני בני הזוג דומים ובדרך כלל, צבעו לבן אך בעונת הקינון הוא מקבל צבע וורדרד. יש לו ציצית של נוצות בראשו. מקור השקנאי מגיע לגודל של 40 ס"מ, הלסת העליונה פחוסה ובקצה יש שן. הלשון קצרה ובית הבליעה מתרחב. ההליכה מסורבלת ומתנדנדת. השקנאי מיטיב לשחות. גופו אינו שקוע בעת השחייה במים, אלא נישא גבוה מעל למפלס המים. על פי רוב, הוא אינו נשאר במים יותר משעתיים אלא יוצא אל החוף למנוחה, לסירוק נוצותיו ולשימונון. השקנאי ניזון כמעט רק מדגים ובכך הוא שונה מעופות ימיים אחרים, שמזונם מגוון יותר. השקנאי זקוק למנת מזון יומית שמשקלה בין 1 ל - 3 קילוגרם, אותה הוא צד בעזרת מקורו הענק ובעזרת שק העור הגמיש,

המחובר לחלקו התחתון של המקור. השק הזה מקנה לעוף את שמו. הדיג נעשה בקבוצות, תוך כדי שחייה בשורה לכיוון החוף. הקינון נעשה במושבות גדולות וצפופות של אלפי פרטים. השקנאים אוהבים אורגיות. ללא גירוי חברתי אין הם מסוגלים להזדווג ולקנן (בזה הם דומים גם לפלמינגו). לעתים, כשרוצים בגני חיות להביאם לקנן, יוצרים באמצעות מראה אשליה של שקנאים רבים.

השקנאים המקננים במזרח אירופה עוקפים את הים השחור ממערב וממזרח, ומדרימים לאפריקה דרך ישראל וסיני. במצרים הם עפים דרומה לאורך הנילוס. עשרות אלפי פרטים עוברים מעל ישראל בתעופת דאיייה בשעות היום בשתי עונות נדידה: בסתיו בעיקר מסוף ספטמבר ועד סוף נובמבר, ובאביב במרץ-מאי. בסתיו מגיעים מצפון לשמורת החולה, יורדים ללינה ולמחרת ממשיכים דרומה ומערבה למישור החוף, ובמקביל לחוף הים התיכון לצפון סיני, כשבתום היום הם בין אל עריש ורפיח, או בברדוויל, מרחק מעל 230 ק"מ. להקות מתעכבות ימים ולפעמים שבועות סביב גושי בריכות דגים בעמקים ובאזור מעגן מיכאל. להקה גדולה של שקנאים יכולה לגרום נזק רציני לחקלאים, המגדלים דגים בבריכות פתוחות. באביב המעבר מהיר יותר, הלהקות יורדות ללינה בשמורת החולה וממשיכות בלי להתעכב בארץ. השקנאים בויתו במצרים העתיקה וסייעו לדייגים בהודו. לפי המסורת המוסלמית נשא השקנאי מים בשקו כדי לסייע בבניית המסגדים הקדושים במכה ובמדינה. במסורת הנוצרית היה השקנאי לסמל האהבה האימהית וההקרבה. התפתחה אמונה שהאם קורעת את בשר החזה ומזינה את גוזליה בדמה משום שהגוזל מחדיר את מקורו ואת ראשו ללוע ההורים כדי לאכול. בחדר הסעודה האחרונה (הנמצא מעל קבר דוד בירושלים) בעמוד שיש קטן, התומך בחיפוי שמעל המדרגות היורדות אל הקריפטה, ישנה כותרת עמוד המעוטרת בתבליט המציג ציפור שקנאי, שגוזליה מנקרים את גופה כדי לא למות ברעב. השקנאי כסמל להקרבתו של ישו למען מאמיניו היה נפוץ מאד בימי הביניים, וניתן למצוא בפסיפסים ופסלים רבים בעולם. ציפור יפה זו נבהלת בקלות וכשהיא ממריאה היא מקיאה את תכולת הקבה ולכן אנו רוצים ליהנות מהמחזה יש לטוס רחוק מהם ולהימנע מלהבהיל אותם.

תודות :

לעמיר שלום על העריכה.

ניסים חיון הצלם.

עד הפעם הבאה- נתראה!!!

אבי הרטמן

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)

למזג אויר במנחת : [לחץ כאן](#)

למפת Google Maps : [לחץ כאן](#)